

Tadeusz Ruzikowski

Osobowe źródła informacji wydziałów operacyjnych Służby Bezpieczeństwa Komendy Stołecznej MO w latach 1981–1983¹

Wprowadzenie stanu wojennego w stolicy i województwie warszawskim, a następnie jego utrzymywanie było możliwe nie tylko za sprawą wojska i milicji, ale także w dużej mierze dzięki Służbie Bezpieczeństwa (SB) i będącym w jej dyspozycji osobowym źródłom informacji (OZI)². Złożona z nich sieć agenturalna³ pozwalała na obserwację, wykrywanie oraz neutralizację działań osób i środowisk stanowiących potencjalne zagrożenie dla ustroju PRL. Spośród OZI najbardziej wartościowymi źródłami informacji dla SB byli tzw. tajni współpracownicy (TW)⁴, którzy funkcjonowali w środowiskach budzących zainteresowanie policji politycznej. Należy podkreślić, że niniejszy artykuł dotyczy jedynie OZI Służby Bezpieczeństwa wykorzystywanych w ramach wydziałów operacyjnych Komendy Stołecznej Milicji Obywatelskiej (KS MO)⁵.

¹ Artykuł jest częścią pracy doktorskiej powstającej pod kierunkiem prof. Marcina Kuli na temat „Stan wojenny w Warszawie i województwie stołecznym 1981–1983”. Por. T. Ruzikowski, *Tajni współpracownicy pionów operacyjnych aparatu bezpieczeństwa 1950–1984*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 1 (3), s. 109–131, a także *Agenci*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 3, s. 36–48.

² Należeli od nich w latach osiemdziesiątych: tajni współpracownicy, kontakty operacyjne, kontakty służbowe, konsultanci oraz rezydenci.

³ Tutaj w znaczeniu ogólnym, złożona z osób współpracujących tajnie ze Służbą Bezpieczeństwa.

⁴ Wyróżniał ich formalny wymóg podpisania zobowiązania od współpracy. Faktycznie jednak powinność tę często omijano odwołując się do dobro współpracy nawet rezygnowano z tego formalnego elementu. Kandydat na TW często już wykonywał konkretne zadania zlecone mu przez oficerów operacyjnych SB.

⁵ Wydział II zajmował się ochroną kontrwywiadową PRL, w tym placówek dyplomatycznych. W stanie wojennym wykonywał także zadania związane ze zwalczaniem opozycji, kontrolą środowisk dziennikarskich oraz radia i telewizji. Wydziały III kontrolowały tzw. nadbudowę (m. in. środowiska kulturalne, naukowe, stowarzyszenia). Zwalczały również „antysocjalistyczne, antypaństwowe działania” przeciwko PRL. Wspomniane zadania były podzielone pomiędzy wydziały III, III-1, III-2 w Komendzie Stołecznej MO (na potrzeby artykułu liczby dotyczące wydziałów III, III-1, III-2 będą przedstawiane sumarycznie jako wydziały III, albo pion III). Wydział V zajmował się wykrywaniem oraz neutralizacją zagrożeń w obrębie gospodarki (głównie zakłady pracy), a także komunikacji i łączności. Wydział IV rozpracowywał kościoły, inne grupy wyznaniowe oraz środowiska z nimi związane. Po części zajmował się także zabezpieczaniem obszaru rolnictwa przed niepożądanymi działaniami (do czasu utworzenia w 1984 r. odrębnego Departamentu VI). Szerszy opis zadań wypełnianych przez poszczególne pionki SB w latach osiemdziesiątych zob.: H. Dominiszczak,

Artykuły i dokumenty

Z rozważań wyłączono wywiad cywilny (pion I), a także sieć agenturalną Milicji Obywatelskiej oraz wojskowy wywiad i kontrwywiad. Zasadniczo pominięto również sieć agenturalną będąca w dyspozycji Departamentów MSW⁶, gdyż jej zasięg i kierunki działania w regionie warszawskim nie zostały dotąd precyzyjnie wyznaczone.

W artykule przedstawiona będzie definicja tajnego współpracownika w świetle obowiązującego na początku lat osiemdziesiątych normatywu MSW. Następnie przeanalizowana zostanie liczebność kandydatów na TW, formy werbunku tajnych współpracowników warszawskiej SB lat 1981–1983, a także liczebność nowo pozyskanych TW we wspomnianym okresie. W dalszej części artykułu przedstawiona będzie ogólna liczebność TW SB zarejestrowanych w KS MO (w ramach poszczególnych wydziałów), a także miejsca spotkań tajnych współpracowników z pracownikami SB w świetle dostępnych źródeł. Przedstawione zostaną zagrożenia (postrzegane przez SB), na które nakierowywano agenturę, środowiska funkcjonowania TW Służby Bezpieczeństwa KS MO (według wybranych zainteresowań poszczególnych wydziałów). Omówione będą także pozostałe rodzaje osobowych źródeł informacji⁷. Część artykułu poświęcono sprawom operacyjnym⁸, w których działali tajni współpracownicy oraz inne osobowe źródła informacji. Przedstawione będą rodzaje spraw wszczynanych w latach stanu wojennego, ich ogólna liczba oraz przyporządkowanie do wydziałów KS MO. W tym kontekście interesujące wydaje się również przedstawienie liczebności tajnych współpracowników w poszczególnych rodzajach spraw prowadzonych przez wydziały SB KS MO.

W artykule wykorzystano materiały archiwalne zgromadzone w zasobie Instytutu Pamięci Narodowej. Podstawą niniejszej publikacji są dane statystyczne o stanie sieci tajnych współpracowników za lata 1981–1983 przechowywane w archiwum IPN, wytworzone przez Wydział I Biura „C”⁹. Oczywiście, że dane statystyczne są specyficznym materiałem źródłowym, obciążonym ciężarem możliwych pomyłek oraz przekłamań¹⁰. Jest to jednak mimo wszystko materiał, który pozwala spojrzeć

Organy bezpieczeństwa PRL 1944–1990, Warszawa 1997, s. 252–255, oraz P. Piotrowski, *Struktury Służby Bezpieczeństwa 1975–1990*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 1 (3), s. 51–107.

⁶ Niekiedy TW departamentów MSW są przywoływani jako element porównawczy. Za każdym razem fakt ten jest zaznaczany.

⁷ W tej części zostanie również określona precyzyjnie ich liczebność, poza Kontaktami Służbowymi (w tym wypadku brak danych źródłowych). Analiza OZI innych niż tajni współpracownicy z konieczności stanowi niewielką część tego artykułu. Większość dostępnych i wykorzystanych informacji statystycznych odnosiła się od tajnych współpracowników.

⁸ Sprawa operacyjna – proces aktywnego wykrywania i rozpracowywania osób, grup, zdarzeń oraz zagadnień mający na celu „zapobieganie, rozpoznanie i wykrywanie wrogiej działalności”. Por. Instrukcja o pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych [w:] *Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa 1945–1989. Materiały Pomocnicze Biura Edukacji Publicznej IPN*, wstęp i oprac. T. Ruzikowski, Warszawa 2004, s. 134. [dalej: *Instrukcje pracy operacyjnej...*]; Na potrzeby niniejszego artykułu instrukcja z 1970 r. będzie nazywana „instrukcją” bądź „instrukcją 006/70”. Wspomniana publikacja dostępna jest w Internecie pod adresem: [_bezp.pdf](#).

⁹ W Biurze „C” znajdowało się archiwum Służby Bezpieczeństwa. Zajmowało się ono przechowywaniem materiałów archiwalnych, ich opracowywaniem oraz udostępnianiem, np. zainteresowanym jednostkom Służby Bezpieczeństwa.

¹⁰ Zapewne nie można całkowicie wykluczyć, że dane statystyczne nie były jakoś fałszowane, zarazem trzeba jednak podkreślić, że przytaczane w artykule liczby, kierunki zmian stanu agentury, znajdują potwierdzenie

Osobowe źródła informacji...

z szerszej perspektywy na zjawisko tajnych współpracowników (w dużo mniejszym stopniu pozostałych OZI) zarejestrowanych w wydziałach SB KS MO w latach 1981–1983. Wykorzystano dostępne w archiwum IPN opracowania MSW, dotyczące tematyki pracy z tajnymi współpracownikami, jak również wybrane artykuły oraz opracowania. Pomocne okazały się zapisy, wspomnianej już, *Instrukcji pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych* z 1970 r. wprowadzonej zarządzeniem nr 006/70, będącej ważnym aktem normatywnym regulującym metody pracy SB w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Jako pierwszy opublikował ją w „Arcanach” Henryk Głębocki¹¹. Instrukcja ta znalazła się także w opublikowanym niedawno przez Instytut Pamięci Narodowej, wspomnianym już, wydawnictwie źródłowym obejmującym instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa z lat 1945–1989. Wykorzystano artykuł Pawła Piotrowskiego na temat struktury i zadań poszczególnych pionów operacyjnych SB anonsowany już wcześniej.

Tajny współpracownik

Zgodnie z zapisem instrukcji tajnymi współpracownikami były osoby „celowo pozyskane do współpracy ze Służbą Bezpieczeństwa i wykonujący [tak w tekście] zadania w zakresie zapobiegania, rozpoznania i wykrywania wrogiej działalności”¹². Na tajnych współpracowników poszukiwano ludzi „z inicjatywą, zdrowym rozsądkiem, odpornych na trudności, umiejących nawiązywać kontakty z innymi ludźmi, posiadających umiejętność zachowywania się w różnych sytuacjach”¹³. Zakres zadań TW wahał się od zwykłej obserwacji danej grupy lub pojedynczych osób, aż po udział w kombinacjach operacyjnych¹⁴ wymagających umiejętności, doświadczenia oraz dużego osobistego zaangażowania.

w informacjach na temat zagrożeń i stanu agentury, płynących z innych źródeł, np. dostępnych notatek, stenogramów narad, treści wystąpień kierownictwa resortu w okresie lat stanu wojennego. Pośrednio od wiarygodności danych statystycznych SB odniósł się w swoim wystąpieniu gen. bryg. Władysław Ciastoń stwierdzając, że „liczne zestawienia statystyczne potwierdzające efekty naszej pracy [...] nie mogą pokazać wszystkiego, co się za nimi kryje, zwłaszcza ogromnego wysiłku fizycznego i psychicznego naszych ludzi” (AIPN, MSW II, 405, Wystąpienie wiceministra spraw wewnętrznych gen. bryg. Władysława Ciastonia na odprawie komendantów wojewódzkich MO oraz ich zastępców od spraw Służby Bezpieczeństwa w dniu 5 VIII 1983 r., k. 3).

¹¹ H. Głębocki, *Policyjna Rzeczpospolita Ludowa. „Biblia” Służby Bezpieczeństwa: Instrukcja 007/70* [właśc.: Instrukcja o pracy operacyjnej resortu spraw wewnętrznych], „Arcana” 2002, nr 4–5; Instrukcję wcześniejszą, z 1945 r., opublikował natomiast T. Balbus, *Mechanizm werbowania i prowadzenia agentury Urzędu Bezpieczeństwa (dokument MBP z 1945 r.)* [w:] *Studia i materiały z dziejów opozycji i oporu społecznego*, red. Ł. Kamiński, t. 3, Wrocław 2000.

¹² *Instrukcje pracy operacyjnej...*, s. 127.

¹³ AIPN, 01254/23, Omówienie Instrukcji o pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych, Departament Szkolenia I Wydawnictw MSW, 1970, k. 57.

¹⁴ Instrukcja 006/70 stwierdzała, że „kombinacja operacyjna stanowi zespół planowych przedsięwzięć wzajemnie ze sobą powiązanych i podporządkowanych jednolitej koncepcji dla osiągnięcia założonego celu, np. wprowadzenia od sprawy tajnego współpracownika, uzyskania dowodu przestępnej działalności, zatrzymania osoby podejrzananej” (*Instrukcje pracy operacyjnej...*, s. 135). Z kolei M. Grocki za kombinację operacyjną uważał „Określenie koncepcji, harmonogramu oraz wykonanie skomplikowanych zadań służb specjalnych z jednoczesnym udziałem wielu jednostek np. tajnych współpracowników, podsłuchu, podglądu, obserwacji” (M. Grocki, *Konfidenci są wśród nas...*, Warszawa, 1993, s. 91).

Artykuły i dokumenty

Osobną kategorią wyróżnianą w statystykach Biura „C” byli kandydaci na tajnych współpracowników. Były to osoby, które SB zamierzała pozyskać do współpracy np. z racji posiadanych przez nie kontaktów z figurantami, czyli osobami pozostającymi w zainteresowaniu SB. Często już w czasie wstępnych kontaktów z kandydatem SB uzyskiwała od niego znaczące informacje na temat osób, środowisk, co zarazem stanowiło sprawdzenie jego predyspozycji do ewentualnej przyszłej pracy w charakterze tajnego współpracownika. Ogólna liczebność kandydatów na TW wydziałów SB KS MO w latach stanu wojennego zwiększyła się o 26 proc. Szczegółowe dane przedstawiono w tabeli nr 1.

Tabela 1. Liczba kandydatów na TW w poszczególnych wydziałach SB KS MO w latach 1981–1983

	Kandydaci na TW				
	Wydział II	Wydziały III*	Wydział IV	Wydział V	Razem
1981	120	164	52	91	427
1982	174	158	51	121	504
1983	119	240	38	141	538

Źródło: AIPN, 0394/19, Tabele statystyczne dotyczące stanu tajnych współpracowników w poszczególnych obiektach, środowiskach oraz według zagrożeń, lata 1981, 1982, 1983.

*suma wydziałów III, III-1, III-2.

Metody werbunku tajnych współpracowników

Zanim wspomniany kandydat na tajnego współpracownika warszawskiej SB stał się formalnie tajnym współpracownikiem, podlegał procedurze werbunku, tj. pozyskania do współpracy. Werbunek następował po fazie tzw. opracowania, której zadaniem było rozpoznanie sytuacji kandydata, jego możliwości i predyspozycji do współpracy, a także określenie motywu – podstawy werbunku w oparciu o zebrane informacje. Właściwy wybór sposobu werbunku zwiększał prawdopodobieństwo pozyskania do współpracy. W Warszawie oraz regionie, podobnie jak w całej Polsce, w pierwszej połowie lat osiemdziesiątych funkcjonowały cztery główne, wyróżniane w danych statystycznych Biura „C”, podstawy werbunku tajnych współpracowników przez Służbę Bezpieczeństwa. Najczęściej występującą statystycznie kategorią było tzw. „poczucie obywatelskiej odpowiedzialności za bezpieczeństwo i porządek publiczny”. Za tym określeniem nie kryła się jednak jedynie troska o „porządek i bezpieczeństwo” PRL, zwana w środowisku SB motywacją „ideowo-polityczną”. Faktycznie kategoria ta obejmowała także motywy o charakterze emocjonalnym oraz psychologicznym. Warto podkreślić, że cytowana już instrukcja nie wskazywała w ogóle na takie rozumienie wspomnianej kategorii. Natomiast jeden z materiałów szkoleniowych dla SB jednoznacznie wyjaśniał, że współpraca z SB mogła „być zgodna z nawykami, upodobaniami, dążeniami, sympatiami i antypatiami pozyski-

Osobowe źródła informacji...

wanego do określonych osób”¹⁵. Tam też potwierdzono, że obie grupy motywów (ideowo-polityczne oraz psychologiczne, emocjonalne) „w zasadzie mieszczą się w podstawie pozyskania tajnego współpracownika, jaką jest poczucie współodpowiedzialności za bezpieczeństwo i porządek publiczny”¹⁶. Dominująca liczebnie w statystykach „współodpowiedzialność obywatelska” faktycznie pełniła rolę fasady, zawierając w sobie konglomerat różnych podstaw werbunku (trudno obecnie określić, jakich dokładnie). Być może takie eufemistyczne określenie omawianej kategorii wynikało z chęci przedstawienia przełożonym raczej jak największej liczby „współodpowiedzialnych” tajnych współpracowników aniżeli grona kierujących się zawiścią czy nierzadko karierowiczostwem¹⁷.

Do innych sposobów werbunku stosowanych w latach stanu wojennego przez warszawską SB, należały dwie metody wykorzystujące szantaż. Oparte one były z jednej strony na tzw. materiałach kompromitujących (zazwyczaj pod względem etycznie moralnym), z drugiej natomiast na materiale obciążającym (który dawał w perspektywie podstawę do wszczęcia postępowania karnego). Ostatnim sposobem werbunku obecnym w statystykach SB z lat osiemdziesiątych było wykorzystanie motywu korzyści osobistych rozumianych zarówno jako wynagrodzenie o charakterze pieniężnym, jak i rzeczowym, a niekiedy również jako ułatwienie osiągnięcia jakiegoś celu niematerialnego (np. przyspieszenie awansu zawodowego). Perspektywa szybkiego osiągnięcia korzyści, łatwego zarobku, zdobycia rzeczy ówczesnie normalnie nieosiągalnych (lata stanu wojennego charakteryzowały się permanentnymi brakami niemal wszystkiego) stanowiły często wystarczający bodziec do podjęcia współpracy. Wynagradzane rzeczowo były także osoby współpracujące z SB *ex definitione* w sposób niesformalizowany, takie jak kontakty operacyjne czy służbowe. Często spotykanym wynagrodzeniem za wykonane przez nie zadania były np. firmowa kawa, alkohol, rzadziej aparat telefoniczny, skórzana walizka czy komplet przyborów na biurko¹⁸.

Zestawienia statystyczne tajnych współpracowników zwerbowanych w latach 1981–1983 przez wydziały operacyjne SB Komendy Stołecznej MO wskazują, że liczba nowo zwerbowanych TW po pierwszym roku obowiązywania stanu wojennego (1982) wzrosła o 132 proc. (!) (do 669) w porównaniu z rokiem poprzednim (288). Największy wzrost liczebności nowych TW w wartościach bezwzględnych nastąpił w Wydziale V. W 1981 r. zwerbowano w nim 93 TW. W następnym roku – 1982 liczba ta wzrosła do 318 (ponadtrzykrotny wzrost!). Zmiana taka związana był zapewne z faktem, że zagrożenia, którymi zajmował się Wydział V (np. działalność opozycyjna „grup antysocjalistycznych” w zakładach pracy czy inna „szkodliwa dzia-

¹⁵ W związku z tym warto postawić pytanie, tymczasem na nie nie odpowiadając, jak miały się od siebie akty normatywne oraz materiały szkoleniowe dla młodych adeptów SB?

¹⁶ AIPN, 01247/85, Pozyskanie tajnego współpracownika Służby Bezpieczeństwa, 1984, k. 37.

¹⁷ Wobec jednego z tajnych współpracowników SB podejrzewała, że jego chęć współpracy oraz aktywność wynikała z nadziei na uzyskanie możliwości wyjazdu na kontrakt zarobkowy od Iraku (AIPN, 0247/1254, [Informacja operacyjna od TW „Broniek” rozpracowującego członków „Solidarności” w Zakładach Kineskopów Kolorowych „Polkolor” w Piasecznie], 18 II 1982, b.p.

¹⁸ AIPN, 01210/1, [Rozliczenia upominków oraz wynagrodzeń TW, KO i KS], b.p.

Artykuły i dokumenty

łałość”) w 1982 r., dominowały „wśród pozostałych zagrożeń”¹⁹. Znaczący przyrost (o ponad 100 proc.) liczby nowych tajnych współpracowników odnotowano w pionie III (wzrost z 82 do 173 w 1982 r.).

Wpływ na taki kierunek rozwoju liczebności agentury miały zapewne naciski kierownictwa MSW na zwiększenie liczby werbunków. Chciało ono, by każdy oficer operacyjny miał łączność z 12–15 tajnymi współpracownikami²⁰. Pomimo to liczba TW przypadająca na jednego funkcjonariusza była w dalszym ciągu niezadowolająca w stosunku do oczekiwań kierownictwa MSW. Statystyki z 1982 r. wskazywały, że największą średnią liczbę TW przypadających na jednego funkcjonariusza (7,8) osiągnięto w KW MO w Chełmie, co budziło konsternację kierownictwa MSW, gdyż bynajmniej nie tam, ale w Warszawie widziano większe zagrożenia. Wtedy w stolicy średnio na jednego pracownika operacyjnego SB przypadało 5,84 TW²¹. Charakterystyczne, że po rekordowym 1982 r. (apogeum stanu wojennego, gdy pozyskano do współpracy 318 nowych TW) pion V odnotował spadek liczby nowych tajnych współpracowników w 1983 r. (spadek ich liczby do 269). Wiązało się to być może z ówczesnym zmniejszeniem się aktywności opozycyjnej (w tym w zakładach pracy) spowodowanym m.in. zmęczeniem społeczeństwa stanem wojennym, a także nieskutecznością dotychczasowych form protestu (w tym akcji strajkowej 10 listopada 1982). W 1983 r. jedynie wydziały III odnotowały znaczący wzrost (o 40 proc.) liczby nowo pozyskanych tajnych współpracowników (ze 173 do 243), co można wiązać z dążeniem SB do kontroli nad tworzonymi przez władze fasadowymi strukturami najpierw Obywatelskich Komitetów Odrodzenia Narodowego, a następnie Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego. Szczegółową liczebność nowo pozyskanych do współpracy TW w poszczególnych wydziałach KS MO przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Nowo zwerbowani tajni współpracownicy pionów operacyjnych SB KS MO pozyskani w latach 1981–1983 – stan na 31 grudnia każdego roku

	Wydział II	Wydziały III*	Wydział IV	Wydział V	Razem
1981	92	82	21	93	288
1982	142	173	36	318	669
1983	115	243	43	269	670

Źródło: AIPN, 0394/13, t. 1–7; 0394/14, t. 1–8; 0394/12, t. 1–7.

¹⁹ AIPN, KS MO Warszawa, sygn. rob. 7, [Wypowiedź naczelnika wydziału V KS MO pptk. Jerzego Okraja na jednej z porad organizowanych w stanie wojennym], [1982], k. 49.

²⁰ Taki wymóg ministra spraw wewnętrznych przypomniał współpracownikom podczas jednej z porad w 1982 r. komendant stołeczny MO gen. bryg. J. Cwiek (AIPN, KS MO, sygn. rob. 8, [Stenogram narady z kierownictwem KS MO], [1982], k. 97.

²¹ T. Ruzikowski, *Tajni współpracownicy pionów operacyjnych aparatu bezpieczeństwa 1950-1984*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 1, s. 125; AIPN, 0394/14, t. 2, Stan obciążenia pojedynczego pracownika operacyjnego ilością posiadanych na łączności TW wg stanu na dzień 31 XII 1982, b.p.,

Osobowe źródła informacji...

Jak już wspomniano, dominującą metodą werbunku tajnych współpracowników przez warszawską SB była, wspomniana już, specyficznie rozumiana „współodpowiedzialność obywatelska”. Średni odsetek zwerbowanych tą metodą zmieniał się w latach stanu wojennego od ponad 91 proc. pod koniec 1981 r. poprzez niecałe 87 proc. w 1982 r., do prawie 90 proc. na koniec 1983 r. W 1982 r. znacząco zwiększył się średni odsetek zwerbowanych w oparciu o materiały obciążające. Tabela nr 3 przedstawia szczegółowe dane o średnich odsetkach werbunków według poszczególnych metod w wydziałach operacyjnych SB KS MO w latach 1981–1983.

Tabela 3. Średni odsetek pozyskanych do współpracy przez wydziały KS MO w latach 1981–1983 według poszczególnych metod werbunku

Rodzaj werbunku	1981	1982	1983
współodpowiedzialność obywatelska	91,41 proc.	86,67 proc.	89,53 proc.
korzyści osobiste	2,64 proc.	3,88 proc.	2,02 proc.
materiały obciążające	2,94 proc.	6,66 proc.	5,25 proc.
materiały kompromitujące	2,99 proc.	2,76 proc.	3,16 proc.

Źródło: AIPN, 0394/19, Dane tabelaryczne dot. stanu TW poszczególnych pionów na koniec kolejnych lat: 1981, 1982, 1983.

Okolicznością sprzyjającą zwiększeniu liczby werbunków nowych tajnych współpracowników były z pewnością warunki oraz przepisy towarzyszące stanowi wojennemu, które wprowadzały tryb doraźny oraz zaostrzały sankcje do kary śmierci włącznie za przewinienia dotąd taką ustawową karą nie objęte²². Stwarzało to klimat zastraszenia ułatwiający wywieranie presji przez SB w kierunku pozyskania do współpracy. SB próbowała werbować do współpracy przy okazji przesłuchań osób podejrzewanych o udział w strajkach grudniowych 1981 r. Wykorzystywano do werbunku nowych tajnych współpracowników również tzw. rozmowy profilaktyczno-ostrzegawcze prowadzone w stanie wojennym przez SB m.in. w ramach akcji „Klon”²³, a także „rozmowy wyjaśniające” z osobami biorącymi udział w strajkach (np. po 13 maja 1982). Podejmowano próby pozyskiwania nowych osobowych źródeł informacji wśród osób zatrzymywanych podczas zajęć ulicznych²⁴, choć jak utyskiwano na jednej z narad, były one podejmowane zbyt rzadko. Okazją do składowania propozycji współpracy przez SB była okoliczność internowania. Z osobami

²² *Prawa człowieka i obywatela w PRL (13 XII 1981 – 31 XII 1982)*, oprac. zespół redakcyjny Komitetu Helsińskiego, Paryż 1983, s. 58.

²³ Podczas rozmów ostrzegawczych wywierano nacisk na członków „Solidarności”, aby podpisywali oświadczenia o zaprzestaniu działalności związkowej oraz wszelkiej innej sprzecznej z zapisami przepisów o stanie wojennym. Podobne rozmowy podejmowano z osobami angażującymi się w „aktywną działalność antypaństwową” ale „rokujące nadzieje na zmianę swych dotychczasowych postaw”. Rozmowy ostrzegawcze prowadzono także przed planowanymi przez opozycję protestami i strajkami. W jednej z analiz podkreślono, że rozmowy takie dawały niekiedy „duże korzyści operacyjne” w interesujących SB środowiskach (AIPN, 0437/4, Tezowa informacja polityczno-operacyjna za okres 13 XII 1981 – 1 IV 1982 r., k. 14).

²⁴ AIPN, MSW II, 372, Notatka ze spotkania kierownictwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z kierownictwem KS MO w Warszawie i KW MO w Katowicach, Szczecinie odbytego w dniu 29 X 1982 r., k. 230.

Artykuły i dokumenty

internowanymi, przetrzymywanymi najczęściej w więzieniach, SB prowadziła tzw. „rozmowy operacyjne” mające na celu rozpoznanie postaw osób przetrzymywanych, skłonności do ewentualnej współpracy. Stanowisko osoby niejednoznacznie krytyczne wobec władz otwierało pole manewru SB do tzw. dialogu operacyjnego, którego efektem było nierzadko podjęcie współpracy przez osoby internowane²⁵.

Liczebność tajnych współpracowników SB w Warszawie oraz woj. stołecznym w latach 1981–1983

Lata 1981–1983 były okresem dynamicznego wzrostu liczby tajnych współpracowników w wydziałach KS MO. Ich liczba wzrosła z 1697 pod koniec 1981 r. do 2044 rok później, co stanowiło wzrost o 20,4 proc. Pod koniec 1983 r. liczba ta wzrosła o kolejne 24,5 proc. do 2545 TW. Szczegółowe dane o stanie tajnych współpracowników poszczególnych wydziałów operacyjnych SB KS MO w omawianym okresie zawiera tabela 4.

Tabela 4. Liczba tajnych współpracowników w wydziałach KS MO w latach 1981–1983

	Wydział II	Wydziały III*	Wydział IV	Wydział V	Razem
1981	578	327	288	504	1697
1982	641	431	288	684	2044
1983	673	669	324	879	2545

Źródło: AIPN, 0394/13, t. 1–7; 0394/14, t. 1–8; 0394/12, t. 1–7. Zestawienia statystyczne.

W 1982 r., czyli w apogeum stanu wojennego, największy wzrost liczebności TW odnotowano w pionie V. Ich liczba w stosunku do okresu sprzed roku zwiększyła się o prawie 36 proc. (do 684). Jednak rekordowy poziom względnego oraz bezwzględnego wzrostu liczby TW odnotowano w pionie III na koniec 1983 r., gdy ich liczba sięgnęła 669, co oznaczało wzrost liczebności o 55 proc. (o 238) w porównaniu do 1982 r. (431 TW). Charakterystyczne wydają się relatywnie niewielkie zmiany w liczebności tajnych współpracowników Wydziału II (kontrywiad) oraz IV (kościół, związki wyznaniowe, rolnictwo). Względna stabilność liczebności TW tych pionów oraz znaczący wzrost w wydziałach III i V wskazują na ukierunkowanie działań warszawskiej SB na zwalczanie zorganizowanej opozycji politycznej oraz przeciwdziałanie zagrożeniom dla ustroju płynącym z zakładów pracy.

Jak wspomniano, liczba TW w różnych środowiskach była dalece niezadowolająca z punktu widzenia SB. W lipcu 1982 r. na tysiące zatrudnionych SB dysponowała w FSO – 19 TW, Zakładach Mechanicznych „Ursus” – 35, a Hucie „Warszawa” – 30. Nie lepsza sytuacja była w SGGW, aktywnym opozycyjnie ośrodku naukowym,

²⁵ Grupy operacyjno-śledcze działające w ośrodkach odosobnienia od 13 grudnia 1981 do 31 marca 1982 pozyskały wśród internowanych 925 osób w skali kraju (AIPN, 0236/263, t. 1, Informacja [dot. pracy operacyjnej wśród internowanych], kwiecień 1982, b.p.).

Osobowe źródła informacji...

gdzie współpracowano jedynie z 12 TW (w tym z 8 studentami) oraz Akademii Medycznej (12). Nieco lepiej, z punktu widzenia SB, było na Politechnice Warszawskiej (49), choć w tym wypadku TW nie mieli bezpośredniego kontaktu z pionem personelu technicznego, gdzie członkowie „Solidarności” byli najbardziej aktywni²⁶. Nie było to zresztą środowisko odosobnione, w którym Służba Bezpieczeństwa miała stosunkowo mało takich źródeł informacji. Jednakże nie można zapominać, że we wspomnianych zakładach, instytucjach SB dysponowała także kontaktami służbowymi oraz kontaktami operacyjnymi, co łagodziło wspomniane niedobory w nasyceń zakładow pracy TW *sensu stricto*.

Miejsca spotkań tajnych współpracowników

Jednym z wymiarów pracy tajnego współpracownika były spotkania z oficerem prowadzącym, które służyły przekazywaniu informacji na temat bieżących wyników pracy TW oraz przekazywaniu nowych zadań. Spotkania takie odbywały się w kawiarniach, na ulicach, w samochodach, a także w specjalnie do tego celu przeznaczonych lokalach kontaktowych (LK) udostępnianych SB przez osoby prywatne i mieszkaniach konspiracyjnych (MK) będących w wyłącznej dyspozycji SB. Dzięki zachowanym danym statystycznym znamy liczbę LK oraz MK będących w dyspozycji warszawskiej SB w latach 1981–1983. Szczegółowe dane przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5. Lokale kontaktowe oraz mieszkania konspiracyjne będące w dyspozycji KS MO w latach 1981–1983

	Lokale kontaktowe					Mieszkania konspiracyjne				
	Wydział II	Wydziały III*	Wydział IV	Wydział V	Razem	Wydział II	Wydziały III*	Wydział IV	Wydział V	Razem
	1981	34	60	17	44	155	10	2	4	2
1982	27	51	16	43	137	10	2	4	2	18
1983	22	52	14	41	129	10	3	5	2	20

Źródło: AIPN, 0394/19, Dane statystyczne o stanie tajnych współpracowników SB w latach 1981–1983.

Liczba lokali kontaktowych znacznie przewyższała liczbę mieszkań konspiracyjnych, gdzie z zasady spotykano się jedynie z wyjątkowo cenną agenturą. Zwraca uwagę, że największą liczbą LK dysponowały wydziały III i Wydział V, co wyraźnie koreluje z większą liczbą agentury będącej w dyspozycji tej części SB. Powyższe informacje wskazują zarazem, że głównymi użytkownikami MK byli funkcjonariusze Wydziału II KS MO, czyli kontrwywiadu, bynajmniej, jak już wspomniano, nie tylko tym zagadnieniem zajmujący się w latach stanu wojennego.

²⁶ AIPN, MSW II, 399, Referat na naradę aktywu kierowniczego MSW, [19 VII 1982], k. 132.

Artykuły i dokumenty

Kierunki zainteresowań, środowiska funkcjonowania tajnych współpracowników

Warto zauważyć, że dane statystyczne Biura „C”, dotyczące liczebności tajnych współpracowników były porządkowane, także według poszczególnych zagadnień oraz środowisk, w których funkcjonowała agentura. Dzięki temu można w przybliżeniu określić, jaką liczbą oraz jak ukierunkowaną agenturą dysponowały wydziały operacyjne SB KS MO.

Wydział II poza ochroną kontrwywiadowczą placówek dyplomatycznych²⁷ w latach stanu wojennego wykonywał także zadania dotyczące walki z opozycją w ochronianych sektorach gospodarki (ośrodki radia i telewizji, prasa, poligrafia, transport). Dane liczbowe wskazują (a raczej ich brak), że Wydział II KS MO nie posiadał tajnych współpracowników ukierunkowanych na zagadnienie radia i telewizji w przeciwieństwie do Departamentu II, który dysponował dziesiątkami TW rozpoznających „wrogą działalność” we wspomnianym środowisku (w kolejnych latach 1981–1982 odpowiednio 74 i 126 TW). Liczebność TW Wydziału II KS MO wg wybranych zagadnień przedstawiono w tabeli nr 6.

Tabela 6. Liczba TW Wydziału II KS MO w kolejnych latach wg wybranych zagadnień

Zagadnienia	Wydział II		
	1981	1982	1983
Agencje prasowe, zagrożenie wywiadowcze	1	4	5
Dzienniki, czasopisma, zagrożenie wywiadowcze	20	26	13
Poligrafia, zagrożenie wywiadowcze	6	29	38

Źródło: AIPN, 0394/19, Dane statystyczne o stanie tajnych współpracowników SB w latach 1981–1983. Tu i w dalszych tabelach przytoczone oryginalne nazewnictwo stosowane w statystykach biura „C”.

Do zadań pionu III KS MO w latach stanu wojennego, poza już wcześniej wspomnianymi, należało także zwalczanie dywersji, nielegalnych organizacji politycznych, wydawnictw oraz ogólnie pojętej „wrogiej propagandy”. Zajmował się również przeciwdziałaniem „terroryzmowi politycznemu” oraz „dywersji ideologiczno-politycznej”. W kręgu zainteresowania tej części warszawskiego SB znajdowała się także młodzież akademicka, młodzież szkół ponadpodstawowych oraz administracja rządowa²⁸. Jeśli chodzi o rodzaje zagrożeń, to najliczniejsze grono TW pionu III (wydziałów III) zajmowało się „dywersją”. Nie jest jasne, co kryło się pod tą nazwą. Być może określano w ten sposób np. uliczny kolportaż ulotek, napisy na murach, w halach fabrycznych, a nawet działalność związkową, czy polityczną. Nie można wykluczyć, że pod tym pojęciem rozumiano także np. zagrożenia dla

²⁷ Do tych zadań angażował około 200 TW, a liczba ta w okresie stanu wojennego nie uległa znaczącym zmianom.

²⁸ Por. P. Piotrowski, *op. cit.*, s. 69.

Osobowe źródła informacji...

spoistości fasadowego Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego. Wiadomo, że SB chciała chronić PRON przed „negatywnymi wpływami z zewnątrz oraz podejmowanymi próbami wrogiej działalności w Ruchu”²⁹.

W każdym razie w 1983 r. „dywersją” zajmowało się, co najmniej dwa razy więcej TW (608) niż na początku stanu wojennego (288). Wielu tajnych współpracowników funkcjonowało w środowisku naukowo-twórczym oraz na wyższych uczelniach i wśród młodzieży akademickiej. W każdym z tych środowisk liczba TW w latach 1981–1983 zwiększyła się. Przykładowo na warszawskich wyższych uczelniach liczba TW KS MO wzrosła (o ponad 100 proc.) z 58 w 1981 r. do 124 dwa lata później. W środowisku zawieszono, a następnie zlikwidowano w okresie stanu wojennego NSZZ „Solidarność” wydziały III KS MO miały kilkudziesięciu tajnych współpracowników. Ich liczba w latach 1981–1983 podwoiła się i wzrosła z 44 do 93. Potwierdzenie aktywności SB w kontekście zdobywania agentury pod tym kątem można odnaleźć w zapisie jednej z porad aktywu kierowniczego Służby Bezpieczeństwa. Stwierdzono tam, że „pozyskujemy osobowe źródła informacji, niekiedy spośród aktywnych działaczy „Solidarności” i tą drogą staramy się wyłączać niewygodne nam jednostki, docierać i kontrolować grupy i środowiska”³⁰. Środowisko Niezależnego Zrzeszenia Studentów rozpracowywało kilkunastu TW. Szczegółowe dane na temat liczby TW ukierunkowanych na wybrane zagrożenia, środowiska oraz obiekty znajdujące się w zainteresowaniu wydziałów III KS MO, przedstawiono w tabeli 7.

Tabela 7. Liczba TW Wydziałów III KS MO w kolejnych latach wg wybranych zagrożeń, środowisk i obiektów

Wydziały III*				
Zagrożenia	1981	1982	1983	
Dywersja	288	381	608	
Szkodliwe akty polityczne, sabotaż	24	23	26	
Konflikty społeczne	9	21	27	
Nieprawidłowości w funkcjonowaniu nadbudowy	5	5	7	
Szkodliwe akty polityczne, sabotaż	24	23	26	
Środowiska				
Naukowe, twórcze	86	100	188	
Młodzież akademicka	73	89	118	
Obiekty				
Związki, Stowarzyszenia	18	25	28	
Oddziały PAN, instytuty naukowe	20	22	44	

²⁹ Nie są dostępne na razie dane dla okresu stanu wojennego, gdy PRON był tworzony. Jednakże pojęcie o stopniu zagenturyzowania tego ruchu dają liczby dla roku 1987, które wskazują, że w Radzie Krajowej PRON SB posiadała dwóch tajnych współpracowników (wiceprzewodniczących), Biurze Sekretarza Generalnego PRON jedno źródło informacji oraz w Biurze Rady Krajowej 5 osobowych źródeł informacji (3 TW, 2 KO). Ponadto SB w 1987 r. prowadziła sprawy obiektowe na organizacje PRON w województwach, w których zapewne również wykorzystywała agenturę (AIPN, 01419/443, Charakterystyka operacyjna na sprawy obiektowej nr 79374 [„Odrodzenie”], 24 I 1987, k. 106 i n.

³⁰ AIPN, KS MO Warszawa, sygn. rob. 7 [Wystąpienie naczelnika wydziału V pplk. Jerzego Okraja na naradzie aktywu kierowniczego Służby Bezpieczeństwa], [1982], k. 53.

Artykuły i dokumenty

Obiekty			
Wydawnictwa, redakcje	2	2	18
Zakłady elektronicznej techniki obliczeniowej	6	5	6
Służba zdrowia i opieka społeczna	7	19	24
Kultura i sztuka	8	12	40
Uczelnie	58	74	124
Oświata i wychowanie	9	17	32
NSZZ „Solidarność”	44	68	93
Niezależne Zrzeszenie Studentów	12	14	10
Inne związki zawodowe	6	10	13

Źródło: AIPN, 0394/19, Tabele statystyczne dotyczące stanu tajnych współpracowników w poszczególnych obiektach, środowiskach oraz według zagrożeń, lata 1981, 1982, 1983.

Wydział IV Służby Bezpieczeństwa KS MO zajmował się m.in. rozpracowywaniem hierarchii oraz członków Kościołów, wyznań, a także osób z nimi związanych. Szczególne zainteresowanie SB budził, ze zrozumiałych względów, Kościół rzymskokatolicki. Niektóre wydziały pionu IV zajmowały się rozpracowaniem kleru świeckiego (pracownicy kurii, kler parafialny, wykładowcy wyższych uczelni katolickich, studenci i alumni), a inne infiltrowały stowarzyszenia kościelne oraz kler zakonny³¹. Pewna część TW zajmowała się także kontrolą środowiska rolniczego. Kilkudziesięciosobowa grupa tajnych współpracowników funkcjonowała w środowisku administratorów parafii Kościoła rzymskokatolickiego. Stan wojenny nie wpłynął znacząco na wzrost liczby tajnych współpracowników w tej grupie, gdyż odnotowano wzrost w wysokości 5,5 proc w ciągu dwóch lat (do 65) w 1983 r. w stosunku do stanu z końca 1981 r. (55). Wikariusze zarejestrowani jako TW Wydziału IV stanowili grupę około 40 tajnych współpracowników.

Wydaje się, że na niewielki relatywnie rozwój agentury funkcjonującej w środowisku Kościoła katolickiego wpłynęła obowiązująca w działaniach SB w poprzednich (przed stanem wojennym) latach koncepcja dążenia do głównego celu – „lojalizacji kleru”³². Nie bez znaczenia zapewne była także tonująca nastroje społeczne postawa Prymasa Józefa Glempa w okresie stanu wojennego. Oczywiście powyższe nie przeszkadzało SB szczególnie mocno rozpracowywać wybranych księży, otwarcie manifestujących swój sprzeciw wobec stanu wojennego np. podczas głoszonych publicznie kazań, a także wspierających w różnych formach opozycyjne dążenia. Przykładem mogą być aktywne rozpracowania księży z rejonu Warszawy: ks. Jerzego Popiełuszki (związanego z Hutą „Warszawa”), ks. Leona Kantorskiego z Podkowy Leśnej (związanego ze środowiskiem KOR) czy ks. Stanisława Małkowskiego, kapłana diecezji warszawskiej³³.

³¹ Por. P. Piotrowski, *op. cit.*, s. 74.

³² AIPN, MSW II, 399, Referat na naradę aktywu kierowniczego MSW, [19 VII 1982], b.p.

³³ Ksiądz Stanisław Małkowski był objęty wieloletnią sprawą operacyjnego rozpracowania krypt. „Godot” (AIPN, 0364/305, t. 1–2).

Osobowe źródła informacji...

Inne wyznania chrześcijańskie, o dużo mniejszych wpływach, były penetrowane przez znacznie skromniejszą liczbę tajnych współpracowników Wydziału IV KS MO. Nie ma danych o TW Wydziału IV w środowisku Kościoła ewangelicko-augsburskiego, w Zjednoczonym Kościele Ewangelickim oraz u grekokatolików. Agenturę w tym środowisku posiadał natomiast Departament IV MSW. Adwentyści Dnia Siódmego przez cały okres stanu wojennego byli inwigilowani przez dwóch tajnych współpracowników Wydziału IV KS MO, podobnie zresztą jak świadkowie Jehowy. Autokefaliczny Kościół Prawosławny w PRL, najpewniej z racji swojej pro-rządowej orientacji otwarcie prezentowanej przez jego zwierzchnika Bazylego³⁴, nie posiadał w swoim gronie TW Wydziału IV SB KS MO, gdyż ze wspomnianego powodu nie było najwidoczniej takiej potrzeby. Co więcej, to wyznanie nie występowało nawet w cytowanej statystyce Biura „C”.

Funkcjonariusze Wydziału IV KS MO najwyraźniej nie mieli agentury wśród pracowników Komisji Episkopatu, o czym może świadczyć brak danych w tym względzie. Dojścia informacyjne w tym kręgu posiadał za to Departament IV. Warszawska SB, wedle dostępnych danych statystycznych, posiadała kilku TW w środowisku pracowników kurii oraz we władzach oficjalnie funkcjonujących stowarzyszeń katolickich, takich jak Stowarzyszenie „Pax” czy Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne. Dane liczbowe wskazują, że w obu tych strukturach wśród członków zarządów, SB posiadała po dwóch tajnych współpracowników. Zwraca uwagę brak danych, jeśli chodzi o agenturę Wydziału IV w Klubie Inteligencji Katolickiej. Zarazem trzeba zaznaczyć, że tą strukturą zajmowali się tajni współpracownicy Departamentu IV SB w MSW, którego funkcjonariusze posiadali w 1982 r. we wspomnianym środowisku 23 TW w skali kraju, w tym także w Warszawie.

Szczegółowe dane na temat liczby TW w wybranych środowiskach będących w zainteresowaniu Wydziału IV SB KS MO przedstawiono w tabeli 8.

Tabela 8. Liczba TW w wybranych środowiskach budzących zainteresowanie Wydziału IV SB KS MO w latach 1981–1983

Wydział IV	1981	1982	1983
	Świecki kler parafialny		
Administratorzy parafii	55	58	65
Wikariusze	44	44	48
Uczelnie kościelne, dot. również osób świeckich			
KUL wykładowcy	1	bd	bd
ATK Wykładowcy	6	9	10
ATK Studenci	13	8	10
WSD Wykładowcy	5	5	5
WSD Alumni	7	6	7
Kurialiści	3	3	5

³⁴ Świadczy o niej choćby serdeczny list z życzeniami dla gen. W. Jaruzelskiego ze stycznia 1983 r. (AAN, UdsW, 131/416, Wydział wyznań nierzymskokatolickich, k. 73).

Artykuły i dokumenty

Wydział IV			
	1981	1982	1983
Kler zakonny			
Członkowie władz prowincjalnych i generalnych	2	3	3
Przełożeni placówek zakonnych	7	4	4
Proboszczowie parafii zakonnych	12	7	6
Kadra zakonna KUL i ATK	2	2	2
Bracia zakonni i nowicjusze	25	*	16
Katolicy świeccy			
Osoby świeckie kontaktujące się z zakonnikami	16	16	17
Stowarzyszenie „Pax”			
Członkowie zarządu stowarzyszenia	2	1	1
Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne			
Członkowie zarządu stowarzyszenia	2	2	2
Klub Inteligencji Katolickiej i agendy			
Członkowie Zarządu Klubu	bd	bd	bd

Źródło: AIPN, 0394/19, Tabele statystyczne dotyczące stanu tajnych współpracowników w poszczególnych obiektach, środowiskach oraz według zagrożeń, lata 1981, 1982, 1983.

* liczba niemożliwa do odczytania.

Stosunkowo nieliczną agenturą dysponowała warszawska SB w zakonach, co wynikało zapewne z charakteru tego środowiska – z natury rzeczy bardzo hermetycznego. Niemniej zwraca uwagę dysponowanie przez SB kilku TW wśród przełożonych ośrodków zakonnych. Relatywnie niewielka liczba agentury (choćby w stosunku do tej funkcjonującej na uczelniach świeckich) obsadzała wyższe uczelnie kościelne.

Wydział V KS MO, zajmował się, jak już wspomniano m.in. ochroną przemysłu. W ramach realizacji tego zadania przeciwdziałano wpływowi NSZZ „Solidarność” oraz starano się zapobiegać i uśmierzać tzw. konflikty społeczne będące często w istocie strajkami czy akcjami protestacyjnymi. Liczba TW zajmujących się tym zagadnieniem wzrosła w latach stanu wojennego prawie czterokrotnie (por. tabela 9). Liczna grupa współpracowników była rozmieszczona w zakładach pracy. Wielu TW było wykorzystywanych pod kątem zbierania informacji dot. „nieprawidłowości w funkcjonowaniu gospodarki narodowej”. W prezentowanym poniżej zestawieniu zwraca uwagę pozycja „członkowie ruchu związkowego”, która najprawdopodobniej dotyczy TW zaangażowanych w tworzenie i funkcjonowanie oficjalnych związków zawodowych (nowe związki zawodowe władze oficjalnie organizowały od października 1982, choć tzw. grupy inicjatywne, powstawały znacznie wcześniej)³⁵. Taką

³⁵ Temat zaangażowania SB oraz agentury w tworzenie grup inicjatywnych poruszył gen. bryg. Jerzy Ćwiek mówiąc: „My chcemy mieć sieć [agenturalną], bo przyjdzie czas na organizację związków zawodowych. My chcemy, żeby one były ukształtowane [...] My musimy wiedzieć i przygotować ludzi, nie oszukujemy się, my musimy organizować to wszystko od nowa” (AIPN, KS MO, sygn. rob. 8, k. 100–101 [Stenogram narady z kierownictwem KS MO, 1982]).

Osobowe źródła informacji...

interpretację nasuwa brak danych dla 1981 r., gdy idea kontrolowanego przez władze ruchu związkowego dopiero się rodziła. Jeśli przyjąć tę interpretację danych, to sugeruje to znaczącą obecność agenturalną w warszawskim ruchu związkowym.

Tabela 9. Liczba TW Wydziału V KS MO w kolejnych latach wg wybranych zagrożeń, środowisk i obiektów

Wydział V			
	1981	1982	1983
Zagrożenia			
Konflikty społeczne	51	164	199
Nieprawidłowości w funkcjonowaniu bazy/ Nieprawidłowości w funkcjonowaniu gospodarki narodowej	367	304	409
Środowiska			
Załogi określonych zakładów pracy	361	559	729
Kontakty z kk z ochranianych obiektów	86	86	110
Obiekty			
Centrale handlu zagranicznego	101	95	123
Zakłady przemysłowe	183	189	207
Elektrownie, elektrociepłownie, okręgowe dysp. mocy	10	*	9
Instytuty, ośrodki badawcze, biura projektowe	66	60	70
Przedsiębiorstwa gosp. komunalnej	13	20	28
Członkowie ruchu związkowego	bd	216	345

Źródło: AIPN, 0394/19, Tabele statystyczne dotyczące stanu tajnych współpracowników w poszczególnych obiektach, środowiskach oraz według zagrożeń, lata 1981, 1982, 1983.

* liczba niemożliwa do odczytania.

Duża część tajnych współpracowników funkcjonowała w zakładach pracy, co nie jest zaskakujące ze względu na koncentrację w tych miejscach zagrożeń dla ustroju. Zwraca uwagę nieliczna grupa TW kontrolujących pracę przedsiębiorstw komunalnych, elektrowni, zakładów niezwykle istotnych z punktu widzenia codziennego funkcjonowania miasta. Wiadomo jednak, że w podobnych zakładach dysponowano zmilitaryzowaną wewnętrzną służbą porządkową, wzmocnioną niekiedy również przedstawicielami Obrony Cywilnej, która zapewniała ład i porządek na terenie przedsiębiorstwa.

Inne osobowe źródła informacji³⁶

Jak już wspomniano, poza tajnymi współpracownikami, istniały także inne rodzaje osobowych źródeł informacji. Znacząco wzbogacały one możliwości zdobywania wiadomości przez SB na temat sytuacji społeczno politycznej w środowiskach ją interesujących. Rodzajem OZI, bardzo istotnym w ich ogólnej liczbie, pełniącym

³⁶ Szerzej na temat OZI zob. T. Ruzikowski, *Agenci*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 3, s. 36–48.

Artykuły i dokumenty

podobną rolę do TW, ale formalnie niezobowiązany do podpisywania zgody na współpracę, był tzw. kontakt operacyjny (KO). Była to osoba, która dobrowolnie udzielała informacji na tematy interesujące SB. Wykorzystywano ją wtedy, gdy nie zachodziła potrzeba użycia TW. Ogólna liczba KO w wydziałach SB KS MO utrzymywała się w okresie lat 1981–1983 na dość stabilnym poziomie między 400–500. Jak już wspomniano, ta kategoria OZI była istotnym uzupełnieniem źródeł informacji dla SB w sytuacji, gdy liczba tajnych współpracowników w danym zakładzie, instytucji była ograniczona. Szczegółowe dane o liczbie KO przedstawiono w tabeli 10.

Tabela 10. Liczba kontaktów operacyjnych w poszczególnych wydziałach SB KS MO w latach 1981–1983

	Kontakty operacyjne				Razem
	Wydział II	Wydziały III*	Wydział IV	Wydział V	
1981	144	139	25	128	436
1982	165	131	31	166	493
1983	125	142	28	179	474

Źródło: AIPN, 0394/19, Tabele statystyczne dotyczące stanu tajnych współpracowników w poszczególnych obiektach, środowiskach oraz według zagrożeń, lata 1981, 1982, 1983.

Kolejną kategorią OZI były tzw. kontakty służbowe (KS), które w przeciwieństwie do KO nie były uwzględniane w znanych dotąd statystykach. Warto podkreślić, że ten rodzaj współpracy miał charakter w zasadzie jawny. Pracownicy SB najczęściej oficjalnie zwracali się do osób pełniących kierownicze funkcje w instytucjach, czy zakładach pracy (np. w wydziałach kadr) o informacje na temat bieżącej sytuacji w zakładzie, nastrojów wśród pracowników, konkretnych osób. W regionie warszawskim istniało, co najmniej kilkaset zakładów pracy. Jeśli przyjąć, że w każdym z nich był, co najmniej jeden KS, to oddaje to minimalną skalę występowania tej kategorii OZI.

Następnym źródłem informacji byli dla SB konsultanci (K), z których fachowej wiedzy czerpano w sytuacji, gdy Służba Bezpieczeństwa takiej specjalistycznej wiedzy nie posiadała. Szczególnie liczna była ich obecność w Wydziale V SB KS MO zajmującym się nadzorem nad zakładami pracy pod kątem zagrożeń natury politycznej i gospodarczej. Jeśli wziąć pod uwagę, że warszawska SB wyjaśniała wiele wypadków awarii w cyklach technologicznych pod kątem możliwości sabotażu, a także przejawów aktywności opozycyjnej, to proporcje takie są zrozumiałe. W tym kontekście konsultantami mogli być np. inżynierowie zajmujący się procesami technologicznymi, czy specjaliści od analizy pisma zatrudniani w sprawach dotyczących np. kolportażu ulotek czy gazetek. Ogólna liczba konsultantów SB KS MO nie ulegała znaczącym zmianom w latach 1981–1983, co ilustruje tabela 11.

Osobowe źródła informacji...

Tabela 11. Liczba konsultantów w poszczególnych wydziałach SB KS MO w latach 1981–1983.

	Konsultanci				
	Wydział II	Wydziały III*	Wydział IV	Wydział V	Razem
1981	5	5	1	45	56
1982	7	5	1	40	53
1983	7	5	2	35	49

Źródło: AIPN, 0394/19, Tabele statystyczne dotyczące stanu tajnych współpracowników w poszczególnych obiektach, środowiskach oraz według zagrożeń, lata 1981, 1982, 1983.

Ostatnią wreszcie kategorią OZI, o której trzeba wspomnieć, byli rezydenci – grupa specyficzna, jeśli chodzi o rodzaj wykonywanych zadań. Obsługiwali oni tajnych współpracowników w imieniu oficera operacyjnego tam, gdzie osobista współpraca z TW nie była możliwa – np. w małych filiach, wydziałach zakładów pracy, gdzie każde pojawienie się nieznaney osoby mogło być od razu dostrzeżone, wzbudzając zarazem podejrzenia, (groziło to dekonspiracją źródła informacji). Podobna sytuacja dotyczyła wsi i miasteczek, gdzie bardzo trudno było zachować tajność współpracy z oficerem operacyjnym ze względu na nieliczną lokalną społeczność. Rezydent, na co dzień funkcjonujący w danym środowisku, odbierał od tajnych współpracowników informacje, a także przekazywał nowe zadania od oficera prowadzącego. Liczebność rezydentów w poszczególnych wydziałach SB KS MO przedstawia poniższe zestawienie.

Tabela 12. Liczba rezydentów w poszczególnych wydziałach SB KS MO w latach 1981–1983

	Rezydenci				
	Wydział II	Wydziały III*	Wydział IV	Wydział V	Razem
1981	8	2	2	15	27
1982	8	1	2	16	27
1983	4	1	1	14	20

Źródło: AIPN, 394/19, Tabele statystyczne dotyczące stanu tajnych współpracowników w poszczególnych obiektach, środowiskach oraz według zagrożeń, lata 1981, 1982, 1983.

Można zauważyć, że podobnie jak w wypadku konsultantów, największa liczba rezydentów funkcjonowała w Wydziale V SB KS MO. Wskazuje to na znaczące wykorzystanie rezydentów w zakładach pracy. Ogólna liczba rezydentów wykorzystywanych przez Służbę Bezpieczeństwa Komendy Stołecznej MO w latach stanu wojennego utrzymywała się na stabilnym poziomie między 20–30, choć w ostatnim roku obowiązywania stanu wojennego zaznaczyła się tendencja spadkowa w tym względzie.

³⁷ Brak danych o kwestionariuszach ewidencyjnych zakładanych w 1982 r. i w roku następnym przez Wydział IV SB KS MO.

Artykuły i dokumenty

Tajni współpracownicy w sprawach operacyjnych

Osoby i środowiska będące w zainteresowaniu SB rozpracowywano w ramach spraw operacyjnych także za pomocą osobowych źródeł informacji, w tym tajnych współpracowników. 2/3 z nich w latach 1981–1983 było wykorzystywanych w różnego rodzaju sprawach operacyjnych. Stan wojenny spowodował znaczny przyrost liczby nowych spraw operacyjnych wszczynanych przez wydziały operacyjne SB Komendy Stołecznej MO. Apogeum ich przyrostu nastąpiło w 1982 r. Wtedy ich liczba niemal podwoiła się (do co najmniej 655³⁷) w stosunku do 1981 r. (331). Duży relatywnie przyrost odnotowano w kategorii kwestionariuszy ewidencyjnych (KE), będących "formą dokumentacji operacyjnej inwigilowanych osób"³⁸. Nastąpił wzrost liczby nowych spraw tej kategorii ze 105 w 1981 r., do przynajmniej 285 w 1982 r., co stanowiło ponaddwuipółkrotny wzrost. Zapewne w związku z nasilającą się aktywnością opozycyjną w roku 1982 znacząco wzrosła liczba nowych spraw operacyjnego sprawdzenia (SOS), które służyły np. sprawdzeniu informacji uzyskanych przez SB na temat „wrogiej” działalności osoby czy grupy osób. Warto zaznaczyć, że w wydziałach III liczba nowych SOS wzrosła o 50 proc. (do 110), a w Wydziale V o 42 proc. (do 127). Równoległe, jak już wspomniano, nastąpił w tych wydziałach znaczący wzrost liczby nowo pozyskanych tajnych współpracowników.

Interesujące, że w apogeum stanu wojennego odnotowano natomiast spadek liczby nowych Spraw Obiektowych (SO), którymi obejmowano ważniejsze, z punktu widzenia zainteresowań SB, instytucje, organizacje w kraju i za granicą, zakłady pracy, a także wydarzenia np. kongresy, sympozja. Nowych spraw tej kategorii w 1982 r. było 21 w stosunku do 40 odnotowanych na koniec poprzedniego roku – 1981. Można próbować wyjaśnić to tym, że większość obiektów strategicznych (np. zakładów pracy) interesujących SB było już objętych sprawami obiektowymi. W ich ramach intensyfikowano pozyskiwanie nowych źródeł informacji. Po części stan taki mógł wynikać również z tego, że działalność SB skierowano na inne formy pracy operacyjnej np. SOS czy sprawy operacyjnego rozpracowania (SOR). Szczególnie SOR-y wymagały zaangażowania znacznych sił i środków, gdyż ich zadaniem było pogłębienie wiedzy na temat wykrytej i potwierdzonej „wrogiej” działalności osób, środowisk. Ten rodzaj sprawy mógł być prowadzony niezależnie od postępowania przygotowawczego. Liczba nowych SOR co najmniej podwoiła się w 1982 r., sięgając 90 (w stosunku do 39 w 1981 r.). Szczegółowe dane dotyczące stanu nowych spraw operacyjnych zawiera tabela nr 1 w załączniku znajdującym się na końcu artykułu.

Nieco inaczej wygląda zagadnienie spraw operacyjnych, jeśli wziąć pod uwagę ich całkowitą liczebność w kolejnych latach stanu wojennego. Ogólna liczba spraw operacyjnych prowadzonych przez oficerów operacyjnych SB w wydziałach operacyjnych KS MO początkowo zwiększyła się, by następnie ulec zmniejszeniu. Pod koniec 1981 r. funkcjonariusze prowadzili, co najmniej 1500 spraw, a rok później 1807.

³⁸ Szerzej na temat rodzajów spraw operacyjnych por. T. Ruzikowski, *Agenci*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 3.

Osobowe źródła informacji...

W następnym roku nastąpił jednak spadek tej liczby do przynajmniej 1661, co zapewne wiązało się ze wspomnianym już uspokojeniem się sytuacji społeczno-politycznej w Warszawie i województwie. Szczegółowe liczby opisujące stan spraw operacyjnych w wydziałach KS MO przedstawiono w tabeli 3 w załączniku.

Na ogólną liczbę spraw operacyjnych wpływało także ich zamykanie wskutek np. niewykrycia sprawców, rzadziej ich wykrycia i pociągnięcia do odpowiedzialności pojedynczych osób lub grup. Do czołowych osiągnięć SB stanu wojennego należało znaczące rozpracowanie i doprowadzenie do procesów oraz wyroków wobec działaczy podziemnych struktur związanych ze związkiem „Solidarność” – Międzyzakładowego Robotniczego Komitetu „Solidarności” oraz Radia „Solidarność”. Jednak znacznie częściej od takich sukcesów SB zaprzestawano prowadzenia spraw ze względu na brak postępów w realizacji stawianych przed nimi celów. Brak, niestety, dotąd szczegółowych informacji dotyczących tematyki spraw zakończonych oraz zaniechanych przez SB KS MO w omawianym okresie. Natomiast liczby spraw zaniechanych oraz zakończonych przez poszczególne wydziały operacyjne SB KS MO przedstawiono w tabeli 2 w załączniku.

Jak już wspomniano, większość TW SB KS MO funkcjonowała w ramach spraw operacyjnych. Najliczniejsza ich grupa funkcjonowała w ramach spraw obiektowych. Obejmowała ona od 77 (1981) do 75 proc. (1983) tajnych współpracowników zaangażowanych w sprawy operacyjne. Większość TW zaangażowanych w SO informowała SB o ogólnej sytuacji w zakładzie, nastrojach czy zagrożeniach politycznych. Była to w znacznej mierze tzw. agentura sygnalna znana już ze wcześniejszej historii PRL (w latach stalinowskich zakłady pracy były obsadzone liczną agenturą sygnalizacyjną o podobnym charakterze). Krytyczną ocenę takiego charakteru tajnych współpracowników przedstawiono na jednej z porad kierownictwa MSW, gdzie uznano, że znacząca część agentury wykorzystywanej w sprawach operacyjnych miała charakter „ogólnoinformacyjny” nie posiadając zarazem „dotarcia do nielegalnych struktur i grup”³⁹.

Również sprawy operacyjnego rozpracowania prowadzone przez wydziały SB KS MO angażowały znaczną liczbę agentury (kilkuset tajnych współpracowników). Nieco mniejsza ich liczba była wykorzystywana w sprawach operacyjnego sprawdzenia, gdzie chodziło jedynie o upewnienie się, co do prawdziwości otrzymywanych przez agenturę informacji (w tym wypadku dość często korzystano także z pomocy KS i KO). Kilkudziesięciu wreszcie TW zaangażowanych było w donoszenie na osoby kontrolowane za pomocą kwestionariuszy ewidencyjnych. Szczegółowe dane o liczbie tajnych współpracowników funkcjonujących w ramach poszczególnych kategorii spraw operacyjnych przedstawiono w tabeli 13. Uszczegółowione dane znajdują się w tabeli 4 w załączniku.

³⁹ AIPN, MSW II, 399, Referat na poradę aktywu kierowniczego MSW, [19 VII 1982], b.p.

Artykuły i dokumenty

Tabela 13. Ogólny stan tajnych współpracowników w ramach poszczególnych kategorii spraw operacyjnych oraz dane ogólne

Rok	SOS	SOR	SO	KE	Ogólna liczba TW w sprawach operacyjnych	Odsetek TW w sprawach operacyjnych
1981	101	212	1204	29	1546	91,10
1982	136	291	1429	24	1880	91,97
1983	162	386	1775	33	2356	92,57

Źródło: Własne wyliczenia na podstawie: AIPN 0394/13, t. 1–7; 0394/14, t. 1–8; 0394/12, t. 1–7.

Przy obecnym stanie wiedzy niemożliwe jest całościowe określenie, jak licznie wykorzystywano w sprawach operacyjnych pozostałe osobowe źródła informacji. Wiadomo jednak już, że w wielu sprawach operacyjnych większość wykorzystywanych źródeł informacji stanowiły kontakty operacyjne oraz kontakty służbowe, a nie tajni współpracownicy.

***

Osobowe źródła informacji, a w szczególności tajni współpracownicy, były niezbędnym ogniwem pośredniczącym pomiędzy środowiskami budzącymi zainteresowanie SB, a oficerami operacyjnymi Służby Bezpieczeństwa. TW Zapewniali bieżący dopływ informacji do SB na temat działań poszczególnych grup, środowisk, a także osób. W dużym stopniu na podstawie doniesień TW oraz innych OZI wszczynano nowe sprawy operacyjne, do których z kolei werbowano kolejnych tajnych współpracowników oraz OZI. Sieć osób tajnie współpracujących z SB oplatała Warszawę, województwo oraz cały kraj. Wiedza zdobywana za pomocą sieci tajnych współpracowników była wykorzystywana w sposób zaplanowany, systemowy przez funkcjonariuszy SB, którzy realizowali wytyczne kierownictwa MSW dążącego do totalnej kontroli społeczeństwa poprzez pogłębienie jego infiltracji. Temu służył m.in. nacisk na werbunek nowych tajnych współpracowników. Stan wojenny stworzył wiele nowych możliwości w tym względzie. Pozostałe osobowe źródła informacji, przede wszystkim kontakty operacyjne oraz kontakty służbowe, przekazywały niejednokrotnie równie wartościowe informacje na temat osób interesujących SB, co tajni współpracownicy. W przypadku kontaktów operacyjnych warto wspomnieć, że poprzez tę kategorię SB mogła uzyskiwać informacje od członków PZPR (choć formalnie ich werbunek był zabroniony, to jednak w wyjątkowych wypadkach można było ich werbować za zgodą I sekretarza KW). Członkowie partii funkcjonowali

⁴⁰ W latach stanu wojennego ogólna liczba tajnych współpracowników pionów operacyjnych SB wzrosła z 35265 pod koniec 1981 r. do 55627 na koniec roku 1983. Był to wzrost liczebności o 58 proc. (T. Ruzikowski, *Tajni współpracownicy pionów operacyjnych aparatu bezpieczeństwa 1950–1984*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 1 (3), s. 115.

Osobowe źródła informacji...

także w ramach kontaktów służbowych dotyczących najczęściej kierowniczych stanowisk, które znajdowały się w większości w nomenklaturze PZPR różnych szczebli.

Dane statystyczne wskazują, że sposoby werbunku agentury warszawskiej SB w stanie wojennym nie zmieniły się w stosunku do okresu wcześniejszego, zmieniały się jedynie proporcje udziału poszczególnych metod werbunku w ogólnej liczbie pozyskanych do współpracy. Warto podkreślić, że w stanie wojennym SB odnawiała także współpracę z dawnymi swoimi tajnymi współpracownikami. Stan wojenny przyniósł znaczny rozrost sieci agenturalnej Służby Bezpieczeństwa zarówno w skali Warszawy oraz województwa stołecznego, jak i w skali kraju⁴⁰. Warto zaznaczyć, że relatywnie znaczący wzrost liczby TW dotyczył środowisk takich jak: NSZZ „Solidarność”, wyższe uczelnie, instytuty naukowe, środowiska kultury i sztuki, które w istotnej mierze były podporą ówczesnej opozycji politycznej, działań przez nią podejmowanych. W związku z tym bez odpowiedzi na razie pozostaje pytanie, jaki generalnie wpływ na działalność wspomnianych środowisk mieli tajni współpracownicy oraz inne osobowe źródła informacji wewnątrz nich funkcjonujące. Znane publicznie przypadki współpracy działaczy opozycyjnych ze Służbą Bezpieczeństwa oraz wzmiankowane dane liczbowe wskazują, że w tym zakresie można się spodziewać nowych odkryć.

Tajni współpracownicy to nie tylko wymiar statystyczny odnotowany w archiwach Biura „C” przedstawiony w tym artykule. To także wymiar osobistych decyzji, wyborów oraz dążeń naznaczonych niejednokrotnie nieszczęściem, problemami tych, na których tajny współpracownik donosił. Praca tajnego współpracownika to także konkretne zadania wykonane przez niego oraz zlecenia przekazywane przez pracowników operacyjnych (podobną uwagę można skierować pod adresem innych OZI). Bliższe poznanie wspomnianych zagadnień będzie możliwe po uważnym przeanalizowaniu pod tym kątem teczek personalnych, teczek pracy tajnych współpracowników oraz spraw operacyjnych. Zapoznanie się z tym materiałem, jego konfrontacja z pozostałymi dostępnymi źródłami, umożliwi poznanie rzeczywistego wpływu agentury na wydarzenia analizowanego okresu historii najnowszej Polski.

Artykuły i dokumenty

Załącznik

Tabela 1. Nowe sprawy operacyjne założone przez poszczególne pionry operacyjne SB KS MO 1981–1983

1981					
Założone					
	operac. sprawdzenia	operac. rozpracowania	obiektywne	kwest. ewidencyjne	Razem
Wydział II	3	b. d.	14	55	72
Wydziały III*	55	22	14	19	110
Wydział IV	b. d.	b. d.	4	1	5
Wydział V	89	17	8	30	144
Razem	147	39	40	105	331
1982					
	operac. sprawdzenia	operac. rozpracowania	obiektywne	kwest. ewidencyjne	Razem
Wydział II	20	11	5	144	180
Wydziały III*	110	37	3	42	192
Wydział IV	2	1	2	b.d.	5
Wydział V	127	41	11	99	278
Razem	259	90	21	285	655
1983					
	operac. sprawdzenia	operac. rozpracowania	obiektywne	kwest. ewidencyjne	Razem
Wydział II	11	2	5	29	47
Wydziały III*	58	21	10	19	108
Wydział IV	2	1	2	b. d.	5
Wydział V	43	16	16	97	172
Razem	114	40	33	145	332

Źródło: AIPN, 0394/14, t. 3, 4,5, 6.

* suma wydziałów III, III-1, III-2.

Tabela 2. Sprawy operacyjne zakończone oraz zaniechane przez poszczególne pionry operacyjne SB KS MO 1981–1983

1981					
Zakończone, zaniechane					
	operac. sprawdzenia	operac. rozpracowania	obiektywne	kwest. ewidencyjne	Razem
Wydział II	11	1	b.d.	80	92
Wydziały III*	53	27	3	20	103
Wydział IV	3	3	1	3	10
Wydział V	126	15	2	1	144
Razem	193	46	6	104	349

Osobowe źródła informacji...

1982					
	operac. sprawdzenia	operac. rozpracowania	obiektywne	kwest. ewidencyjne	Razem
Wydział II	8	b.d.	1	92	101
Wydziały III*	64	33	3	11	111
Wydział IV	2	2	3	b. d.	7
Wydział V	97	14	b. d.	12	123
Razem	171	49	7	115	342
1983					
	operac. sprawdzenia	operac. rozpracowania	obiektywne	kwest. ewidencyjne	Razem
Wydział II	23	2	2	68	95
Wydziały III*	70	34	3	22	129
Wydział IV	1	3	2	b. d.	6
Wydział V	103	37	35	47	222
Razem	197	76	42	137	452

Źródło: AIPN 0394/14, t. 3, 4, 5, 6.

* suma wydziałów III, III-1, III-2.

Tabela 3. Stan spraw operacyjnych w pionach operacyjnych SB KS MO 1981–1983

1981									
		operacyjnego sprawdzenia		operacyjnego rozpracowania		obiektywne		kwest. ewiden.	
		spraw	osób	spraw	osób	spraw	osób	spraw	osób
Wydział II	1981	49	40	9	15	74	1050	429	429
Wydziały III*	1981	94	51	177	182	70	b. d.	49	49
Wydział IV	1981	5	12	11	15	51	155	43	43
Wydział V	1981	171	102	46	68	181	173	41	41
Razem		319	205	243	280	376	1378	562	562
Ogółem spraw/osób**		1500/2425							
1982									
		operacyjnego sprawdzenia		operacyjnego rozpracowania		obiektywne		kwest. ewiden.	
		spraw	osób	spraw	osób	spraw	osób	spraw	osób
Wydział II	1982	67	58	20	26	75	1270	469	469
Wydziały III*	1982	129	82	177	195	60	b. d.	95	95
Wydział IV	1982	6	13	10	13	50	164	45	45
Wydział V	1982	193	148	73	104	191	195	147	147
Razem		395	301	280	338	376	1629	756	756
Ogółem spraw/osób**		1807/3024							

Artykuły i dokumenty

		1983							
		operacyjnego sprawdzenia		operacyjnego rozpracowania		obiektywne		kwest. ewiden.	
		spraw	osób	spraw	osób	spraw	osób	spraw	osób
Wydział II	1983	61	66	16	21	66	1396	413	413
Wydziały III*	1983	104	83	157	184	77	b. d.	107	107
Wydział IV	1983	7	10	9	17	49	163	47	47
Wydział V	1983	123	127	51	118	173	172	201	201
Razem		295	286	233	340	365	1731	768	768
Ogółem spraw/osób**		1661/3125							

Źródło: AIPN, 0394/14, t. 3, 5, 6.

* suma wydziałów III, III-1, III-2.

** co najmniej, gdyż dla wydziałów III brak danych statystycznych dot. osób objętych sprawami obiektywami.

Tabela 4. Stan tajnych współpracowników wydziałów SB KS MO w ramach poszczególnych rodzajów spraw operacyjnych w latach 1981–1983

	Wydział II				Wydziały III*		
	1981	1982	1983		1981	1982	1983
w sprawach operacyjnego sprawdzenia	28	28	32	w sprawach operacyjnego sprawdzenia	27	32	50
operacyjnego rozpracowania	4	4	6	operacyjnego rozpracowania	165	205	283
obiektywnych	505	566	587	obiektywnych	108	165	288
kwestionariuszach ewidencyjnych	12	11	11	kwestionariuszach ewidencyjnych	14	11	19
Wydział IV				Wydział V			
	1981	1982	1983		1981	1982	1983
w sprawach operacyjnego sprawdzenia	b.d.	1	4	w sprawach operacyjnego sprawdzenia	46	75	76
operacyjnego rozpracowania	7	5	5	operacyjnego rozpracowania	36	77	92
obiektywnych	173	170	194	obiektywnych	418	528	706
kwestionariuszach ewidencyjnych	1	1	1	kwestionariuszach ewidencyjnych	2	1	2

Źródło: AIPN, 0394/13, t. 1–7; 1–8; 1–7.